

Nekrológok

Kardos László
(1898–1987)

Levelezőtársai-barátai jelölték ki helyét a XX. század magyar művelődéstörténetében. „Igaz barátod” – írta alá nem egy ízben Kardos Lászlóhoz küldött leveleit Szabó Lőrinc. „Rím-bő ember vagy” – idézhetjük a felejthetetlen debreceni harcostárs-költőt, Gulyás Pált. „Ti vagytok az én megnyugvásom, örömem és bizalmam – folytathatjuk a sokszor keserű Kodolányi Jánossal. – Ha Debrecen nem lenne és benne Ti, nem lenne érdemes magyarnak lenni.” Ki tudja, elkísérte-e Kardos Lászlót a negyvenes esztendőök gogoltás útján Kodolányi üzenete, s ha elkísérte, pajzsot tartott-e szenvedései elé. Az viszont minden bizonnyal meglelégedéssel töltötte el, hogy a franciás kultúrájú és finom ízlésű Laczkó Géza emígy értékelte: „...a Kardos-fordítások messziről felismerhetők, mert külön nyelvük van...”

Debrecen küldte az irodalomba Kardos Lászlót, középiskolai tanárként előbb novellák szerzője, majd kritikus, fordító, a Nyugat munkatársa, aki a Válaszba is írt. 1930-tól a Nyugatban mintegy százhusz rövidebb-hosszabb (inkább rövidebb) bírálata, esszéje jelent meg, külön kötetben pedig tanulmányai Ady Endréről és Karinthy Frigyesről, s a negyvenes évek vérzivataros napjaiban pedig Rimbaud-val, a pokoljáró „kölyök Shakespeare”-rel vizsgalta magát. A fordításban ifjúkori mesteréül Gáspár Endrét vallotta, de irodalomértővé, minden világirodalmi jelehség értékelőjévé a Nyugat nevelte. „A Nyugat ifjú-, sőt férfikorom nagy élménye volt” – állapította meg tömörségében is sokat mondóan. „Biztonságot kaptam tőle, megnövelte öntudatomat” – folytatódik a vallomás. S a Nyugat egyben mérce volt számára, az igényesség, a pontos fogalmazás iskolája. A tökéletesség megkísértésének vágya. S minthogy a szépprózában – úgy érezte – messze elmaradt a tökéletességtől, alkotó energiáit a látszólag másodlagos műfajokba öntötte: ő lett a fordító, 1945 után minden fordítói vállalkozás ösztönzője és szerkesztője, résztvevője és mérlegelője. S egyben elszakadni kívánt a „nagy triász” fordítói eszményeitől a szikárabb, hívebb, kevésbé dekoratív tolmácsolás kedvéért. Szabó Lőrincről szólva a maga eszményeit körvonalazta: a korszerű fordítás – szerinte – az intellektualizáló jellegű, puritánabb és felelősebb. Ez vezette tollát már akkor, amikor héber nyelvű költőket ültetett át magyarrá, akkor, amikor Hviezdoslav, Shakespeare, Heine, Hugo stílusát próbálgatta.

1945 számára többszörösen is felszabadulást jelentett. Kiszabadult az eufemisztikus munkatábornak nevezett pokolból, a sosem nyűgnek érzett, mégis napi fáradságos elfoglaltságokkal járó középiskolából, és minisztériumi tisztviselőként, majd egyetemi oktatóként kedvére élhette életét a tanításban és az irodalomszervezésben. Példásan lelkiismeretes egyetemi tanárnak bizonyult, mint ahogy élete egyik főműve: a szintén példásan szerkesztett Nagyvilág megannyi száma. S akkor még nem szóltunk a másik főműről, a Tóth Árpád életműve körül végzett sokirányú tevékenységről. Volt abban valami allegorikus, ahogy a halkszavú fordító rátalált a halkszavú fordítóra; ahogy a me-

rengő, olvasó, mosolygó, filozkülseljű Kardos László rálelt a Nyugat kisebb istenei egyik legjelesebbjére, a merengő, töprengő, olvasó, mosolygó, filoz-külseljű Tóth Árpádra. Akinek aztán Kardos László monográfiát szentelt, kritikai kiadások kötetiben derítette föl (Kocztur Gizella hathatós segítségével) az életmű homályos pontjait. Mert visszaút volt ez az ifjúságba, Debrecenbe, ahonnan Tóth Árpád is elindult, a debreceni újságokhoz, amelyeknek hajdan Tóth Árpád, később Kardos László is szorgalmas munkatársa lett. Csokonai, majd Gulyás Pál városa, a Kardos László buzgalmától is virágzó Ady-Társaság otthona a XX. századi magyar irodalomnak is mind szervezesebb részévé vált a Tóth Árpád kritikai kiadás kötetek révén. A híd a századelő forrongásától a két világháború közötti értékörzés kísérletéig Kardos László sajtó alá rendező, emlékidéző, levelek közzétételével múltat felelevenítő munkássága.

S a nevezetes fordítói szemináriumok az ELTE Bölcsészkarán; s a legendássá váló szerkesztőségi értekezletek a Nagyvilágban! A magyar anekdotakincs újabb meg újabb történetekkel gyarapszik. S ami ezen túlmutat: állandó, csöndességével is szívós küzdelem Magyarország világirodalmi és irodalomelméleti tudásának gyarapításáért. Milyen természetes, hogy ott látjuk Kardos Lászlót előadóként az 1962-es nemzetközi összehasonlító irodalomtudományi értekezleten, amely a magyar komparatiztika egyik fordulópontja. S milyen magától értetődő gesztussal végzi Kardos László a rím természetének megvilágítását egy kitűnő értekezésben. S még természetesebben hasonlít össze fordításokat, például Rimbaud egyik remekének Kosztolányi Dezső és József Attila által készített tolmácsolását, rámutatva költői alkat, témaválasztás, szó- és rímhasználat és nem utolsósorban poétikai felfogás bonyolultnak tetsző összefüggéseire, nem titkolván a maga lélekrokonságát a már följebb idézett fordítói eszménnyel.

A magyarságtudományt művelő Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság önmagát tisztelte meg akkor, amikor Kardos Lászlót tiszteleti taggá választotta. Hiszen nemzedékek „Laci bácsi”-ja tevékenységével előlegezte a Társaság célkitűzéseit: magyar- és világirodalom egységben látását, a magyar múlt értékeinek érzékeny elemzését és nem utolsósorban a türelmet a tőle eltérő nézetek vizsgálatakor. S most, hogy szomorú kötelességként egy életív lezárultáról számolunk be, a tudományos, a kritikusi, a fordítói, a szerkesztői, a pedagógusi teljesítmény mellett és talán azt megelőzve is, a szelíd, törékeny, megértő mindig segíteni kész embert idézzük föl; azt, aki üldözöttségét sosem feledve sosem vált üldözővé, akit éppen egykori száműzöttsége tett érzékennyé minden emberi szenvedés iránt; aki nem a szájalom alamizsnáját, hanem az igazi emberi részvét jóságát tudta adni a rászorulóknak, ha más segítségre nem volt módja.

Kardos László pátriárka korban halt meg, de élete utolsó pillanatáig nem a pátriárkák méltóságteljes bölcsességét hirdette, hanem a küzdő élet igazságát. A „nulla dies sine linea” elvét. S így, ezáltal lett ez a mások költészetében élő és mások költészetével éltető tanár korának, korunknak hű fia.

Fried István